

Ustawa

z dnia

o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka i niektórych innych ustaw

Art. 1 W ustawie z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. 2020 poz. 141) wprowadza się następujące zmiany:

1) Po art. 9 dodaje się art. 9a w brzmieniu:

„Art. 9a. 1. W przypadku ustalenia w trakcie postępowania karnego, że występuje wysokie prawdopodobieństwo, popełnienia czynu zabronionego określonego w art. 148, art. 149, art. 151, art. 155, art. 156 § 3, art. 158 § 3, art. 189 § 2a i 3, art. 190 a § 3, art. 197 – 200, art. 203, art. 207, art. 210 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz. U. poz. 1950 z 2020r.) w wyniku, którego śmierć poniosło dziecko, organ prowadzący postępowanie niezwłocznie zawiadamia, o tym Rzecznika.

2) W art. 10:

a) ust. 1 pkt 4) otrzymuje brzmienie:

„4) żądać wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa, a także przystępować do każdego postępowania karnego, w celu wykonywania prawa pokrzywdzonego lub działania jako oskarżyciel posiłkowy.”,

b) w ust. 1 po pkt 4 dodaje się pkt 4a i 4b w brzmieniu:

„4a) żądać przedłożenia informacji od prokuratury i innych organów ścigania oraz od sądu o stanie sprawy w postępowaniu karnym, w tym w fazie postępowania przygotowawczego;

4b) żądać do wglądu w Biurze Rzecznika Praw Dziecka akt sądowych i prokuratorskich oraz akt innych organów ścigania, po zakończeniu postępowania karnego i zapadnięciu rozstrzygnięcia;”,

c) ust. 1 pkt 6 otrzymuje brzmienie:

„6) wystąpić z wnioskiem o ukaranie, a także o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach;”,

d) po ust. 2 dodaje się ust. 3 w brzmieniu:

3. Do Rzecznika Praw Dziecka, który przystąpił do postępowania karnego jako oskarżyciel posiłkowy nie stosuje się przepisu art. 56 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U nr 1987 z 2018 r z późn. zm.¹).”,

3) art. 10 a otrzymuje brzmienie:

¹ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. 2399 z 2018 r., Dz. 150 z 2019 r., Dz.U 679 z 2019 r. Dz.U.

„Art. 10 a. 1. Rzecznik może również zwracać się do właściwych organów, organizacji lub instytucji o podjęcie działań na rzecz dziecka z zakresu ich kompetencji.

1a. Rzecznik może również zwrócić się do właściwych organów, w szczególności organów nadzoru, prokuratury, kontroli państwowej, zawodowej lub społecznej, o przeprowadzenie kontroli lub zbadanie, czy w przekazanej sprawie lub jej części mogły zostać naruszone prawa lub dobro dziecka w ramach działalności innych osób fizycznych, prawnych, jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej lub wszelkich innych instytucji. Rzecznik może wskazać określone czynności, które powinny zostać przeprowadzone, w tym żądać przeprowadzenia określonych czynności przez właściwe jednostki Policji w celu zapobieżenia, wykrycia i ustalenia sprawców czynów zabronionych popełnionych na szkodę dzieci.

2. Organy, organizacje i instytucje, o których mowa w ust. 1 lub 1a, podejmują sprawy skierowane przez Rzecznika.

3. Organ, organizacja lub instytucja, do których Rzecznik zwrócił się o podjęcie działań na rzecz dziecka, są obowiązane niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 30 dni od otrzymania wystąpienia Rzecznika lub od przeprowadzenia kontroli lub zbadania sprawy, o których mowa w ust. 1a poinformować Rzecznika o podjętych działaniach, zajętych stanowisku lub o wynikach kontroli lub zbadania sprawy lub działań podjętych w celu zapobieżenia, wykrycia i ustalenia sprawców czynów zabronionych popełnionych na szkodę dzieci.

3a. Na wniosek Rzecznika organy, o których mowa w ust. 1a zapoznają Rzecznika ze wszystkimi materiałami zgromadzonymi w wyniku prowadzonych czynności podjętych w ramach przeprowadzania kontroli lub zbadania sprawy lub działań podjętych w celu zapobieżenia, wykrycia i ustalenia sprawców czynów zabronionych popełnionych na szkodę dzieci.

4. W przypadku gdy organ, organizacja lub instytucja, o których mowa w ust. 1 lub 1a, nie informują Rzecznika o podjętych działaniach lub zajętych stanowisku albo gdy Rzecznik nie podziela ich stanowiska, może zwrócić się do właściwej jednostki nadrzędnej o podjęcie odpowiednich działań.

5. W przypadku gdy Rzecznik stwierdził w działalności organu, organizacji lub instytucji, o których mowa w ust. 1, naruszenie praw lub dobra dziecka, może żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub zastosowania sankcji służbowych.”

Art. 2 W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego (Dz.U. poz. 30 z 2020 r., zm przez Dz.U. poz 413 z 2020 i Dz.U. poz. 568 z 2020) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 49 dodaje się § 5 w brzmieniu:

„§ 5. W sprawie o przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego, niezależnie od osób, o których mowa w art. 51 § 2, prawa pokrzywdzonego może wykonywać Rzecznik Praw Dziecka, jeżeli zgłosi takie żądanie do momentu wydania prawomocnego wyroku lub w terminie 30 dni od zakończenia tego postępowania w inny sposób lub od odmowy wszczęcia śledztwa lub dochodzenia. Termin do wniesienia przez Rzecznika Praw Dziecka zażalenia o którym mowa w art. 306 § 1, 324 § 3, art. 325e § 1 a, biegnie od momentu zgłoszenia żądania przystąpienia do sprawy w celu wykonywania praw pokrzywdzonego.”

2) w art. 52 dodaje się § 3 w brzmieniu:

„§ 3. W razie śmierci małoletniego pokrzywdzonego prawa, które by mu przysługiwały, może wykonywać Rzecznik Praw Dziecka, niezależnie od osób najbliższych.”.

Art. 3 1. Prawo Rzecznika Praw Dziecka do żądania przystąpienia do postępowania karnego w celu wykonywania praw pokrzywdzonego lub jako oskarżyciel posiłkowy ma zastosowanie do postępowań wszczętych przed wejściem w życie niniejszej ustawy.

2. W okresie 12 miesięcy od wejścia w życie niniejszej ustawy Rzecznik Praw Dziecka może się zwrócić do właściwego prokuratora z żądaniem podjęcia umorzonego przed wejściem w życie ustawy postępowania, na podstawie art. 327 i 328 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego (Dz.U. poz. 30 z 2020 r.). Prokurator właściwy podejmuje umorzone postępowanie lub przedstawia pisemne wyjaśnienie przyczyn odmowy podjęcia postępowania.

Art. 4 Ustawa wchodzi w życie w terminie 30 dni od dnia ogłoszenia.

Uzasadnienie

Niniejszy projekt ma na celu wzmocnienie gwarancji systemowych ochrony praw dziecka, a w szczególności ochrony dzieci przed czynami zabronionymi, które mogą powodować utratę życia. Sposobem na realizację tego celu jest uzupełnienie kompetencji organu powołanego w art. 72 Konstytucji tj. Rzecznika Praw Dziecka o odpowiednie narzędzia do realizacji postawionych przed nim zadań oraz stworzenie mechanizmu pozwalającego na profesjonalną ocenę przypadków nagłych śmierci dzieci, w stosunku do których istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że są one wynikiem czynu zabronionego, w szczególności znęcania się lub pobicia ze skutkiem śmiertelnym. Są to zagrożenia, przed którymi w szczególności nakazuje chronić dzieci Konstytucja.

Obecnie można dostrzec, że w trakcie toczących się debat publicznych oraz toczących się postępowań administracyjnych lub sądowych prawa dziecka są mniej istotne niż inne obszary tematyczne koncentrujące uwagę opinii publicznej. W efekcie potrzeby dzieci ulegają często rozmyciu w dużej ilości wniosków kierowanych w różnych sprawach do organów o ogólnej kognicji takich jak Rzecznik Praw Obywatelskich, sądy powszechne, czy prokuratury.

Pojawiają się również zjawiska takie jak seksualne wykorzystywanie dzieci, pornografia dziecięca, czy brutalne przestępstwa, których ofiara padają dzieci, które w sposób szczególnie rażący godzą w prawa i dobro dziecka. Drugim zjawiskiem rażąco naruszającym prawa dziecka jest znęcanie się nad dzieckiem, często przybierające formę czynów szczególnie okrutnych, które skutkują śmiercią dziecka. W takich sytuacjach jest szczególnie istotne aby odpowiednią reakcją państwa wzmocnić stanowiskiem Rzecznika Praw Dziecka. Działania innych organów w wielu przypadkach w wyniku np. zbyt rutynowego podejścia są opieszale lub zbyt mało dociekliwe.

Rzecznik Praw Dziecka już obecnie posiada kompetencje pozwalające na interwencje w postępowaniach administracyjnych, czy sądowych, a także możliwość wezwania do wszczęcia postępowania karnego ale okazują się one często niewystarczające. W praktyce Rzecznik Praw Dziecka najczęściej musi czekać z interwencją, aż do momentu wniesienia kasacji w oparciu o art. 521 kpk.

Skoncentrowanie uwagi organów postępowania karnego na sprawcy czynu powoduje, że umyka perspektywa pokrzywdzonego dziecka. Może to wręcz doprowadzić do podwójnej wiktymizacji dziecka albo do rozstrzygnięć rażąco niesprawiedliwych poprzez np. zbyt łagodną karę w stosunku do wagi popełnionego czynu.

Z tego względu w projekcie proponuje się dodanie uprawnień wzorowanych na już istniejących i przysługujących Rzecznikowi Praw Dziecka na podstawie ustawy Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka i ustawy prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Na podstawie tych przepisów Rzecznikowi Praw Dziecka przysługują prawa prokuratora w postępowaniu cywilnym, a więc może on wytaczać przy spełnieniu warunków przedmiotowych, powództwa na rzecz określonych osób oraz przystępować do dowolnego toczącego się postępowania. W zakresie uprawnień dotyczących postępowania

karnego szereg rozwiązań wzorowanych jest na przepisach określających uprawnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, choć proponuje się również ze względu na specyfikę zadań związanych z ochroną praw dziecka naruszanych przez przestępstwo rozwinięcie tych kompetencji.

Art. 1 zawiera zmiany do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, która określa ustrojowe kompetencje tego organu.

W ramach wprowadzonych zmian wprowadza się możliwość:

- 1) przystępowania do toczących się postępowań karnych jako oskarżyciel posiłkowy lub na wcześniejszym etapie jako instytucja uprawniona do wykonywania praw pokrzywdzonego (art. 10 ust 1 pkt 4 ust. o RPD, art. 49 § 5 kpk i art. 52 § 3 kpk);
- 2) żądania przedstawienia informacji ze spraw sądowych lub z postępowania przygotowawczego lub żądać udostępnienia zakończonych spraw sądowych (art. 10 ust. 1 pkt 4a);
- 3) żądania uchylecia prawomocnego rozstrzygnięcia w sprawie o wykroczenie (art. 10 ust. 1 pkt 6);
- 4) wnioskowania o przeprowadzenie kontroli lub zbadanie sprawy czy mogły zostać naruszone prawa lub dobro dziecka w ramach działalności innych osób fizycznych, prawnych, jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej lub wszelkich innych instytucji. W tym uprawnieniu mieści się również żądanie przeprowadzenia określonych czynności dowodowych lub operacyjnych przez Policję (art. 10a ust 1a).

Możliwość przystępowania do postępowania karnego jest rozwinięciem uprawnienia do względnego inicjowania postępowania karnego, które Rzecznik już posiada. Rzecznik Praw Dziecka może wzmocnić stanowisko oskarżyciela publicznego lub uzupełnić je o nowe okoliczności lub dowody, które uzyskał w wyniku projektowanych uprawnień kontrolnych. Pozwoli to na aktywną obronę praw i dobra dziecka naruszonych przestępstwem. Rzecznik realizując uprawnienia pokrzywdzonego będzie mógł również wnosić środki odwoławcze od postanowień o umorzeniu postępowania i odmowie jego wszczęcia, a także realizować inne uprawnienia na etapie postępowania przygotowawczego.

W zakresie kompetencji do żądania przedstawiania informacji z akt spraw sądowych i przedstawiania akt spraw zakończonych to projektowane brzmienie przepisu powieli art. 13 ust. 1 pkt 3 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich. Uprawnienie to jest niezbędne do prawidłowej realizacji funkcji kontrolnej Rzecznika.

Wzorowane na ustawie o Rzeczniku Praw Obywatelskich jest również uprawnienie do wystąpienia z żądaniem uchylecia prawomocnego rozstrzygnięcia w sprawie o wykroczenie.

Istotną zmianą jest wprowadzenie uprawnień do inicjowania kontroli prowadzonej przez organy mające stać na straży praworządności. Kompetencja ta jest zestrojona z wiązką uprawnień do inicjowania postępowań cywilnych, administracyjnych o wykroczenia i postępowania karnego w znacznie szerszym niż dotychczas zakresie.

Organy kontrolne dysponują uznaniem w zakresie wszczęcia kontroli lub wykorzystania innych uprawnień, ale muszą odnieść się do wystąpienia Rzecznika. Przykładem uprawnień wykorzystywanych do kontroli mogą być uprawnienia określone np. art. 15, czy 20 ustawy o Policji, o ile wykorzystanie tych uprawnień leży w zakresie decyzji organu.

Postępowanie kontrolne może lecz nie musi być prowadzone w ramach postępowania karnego, przykładowo mogą zostać przeprowadzone działania (w granicach wynikających z tego przepisu) w ramach czynności określonych w art. 307 KPK. Również szereg czynności określonych w ustawie o Policji, poprzedza wszczęcie postępowania karnego. Możliwości takie stwarza również art. 69 ustawy Prawo o Prokuraturze. W efekcie tych czynności właściwy organ może sam wszcząć postępowanie karne lub administracyjne lub też może wystąpić z takim wnioskiem Rzecznik realizując uprawnienia określone w art.10 ustawy o RPD.

W art. 2 wprowadzono dwie zmiany do art. 49 i 52 kpk, które rozszerzają uprawnienia RPD w zakresie wykonywania praw pokrzywdzonego – małoletniego. W przeciwieństwie jednak do innych instytucji wymienionych w art. 49 uprawnienie to realizuje się w każdej sprawie, w której może występować ryzyko naruszenia praw dziecka, niezależnie od tego czy RPD był instytucją składającą zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Konsekwencją tak szerokiej legitymacji jest jednak wyraźne zastrzeżenie, że uprawnienie RPD realizuje się niezależnie od stanowiska przedstawicieli dziecka, co też ma na celu zapewnienie dodatkowych gwarancji dla pokrzywdzonego.

Art. 3 jest przepisem intertemporalnym, który rozstrzyga ewentualne wątpliwości, czy nowe uprawnienia Rzecznika Praw Dziecka mają zastosowanie do stanów prawnych powstałych przed wejściem w życie ustawy. Przyjęta zasada jest typowa dla przepisów proceduralnych i ma swoje uzasadnienie w celu, jakim jest wzmocnienie ochrony praw dziecka.

W ust. 2 wprowadzono możliwość zwrócenia się do właściwego prokuratora z żądaniem podjęcia umorzonego przed wejściem w życie ustawy postępowania, na podstawie art. 327 i 328 kpk. Przepis ten stanowi odpowiednik nowych uprawnień RPD realizowania praw pokrzywdzonego.

Art. 4 przewiduje 30 dniowe *vacatio legis*.

Projekt nie wywołuje skutków budżetowych natomiast wywołuje pozytywne skutki społeczne w postaci zwiększenia poziomu gwarancji praw dziecka.

Projekt bezpośrednio nie jest objęty regulacją prawa UE, choć pośrednio wzmocnia implementację dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW

Projekt nie wymaga dokonania notyfikacji technicznej.